

Bijele ruže u znak trajnog sjećanja na srpsku djecu stradalu u sisačkom koncentracijskom logoru položene su na ledini, na mjestu neobilježenog dječjeg groblja u Sisku, na Zadušnice, 6. oktobra, u organizaciji Srpskog narodnog vijeća i Vijeća srpske nacionalne manjine Grada Siska. Parastos i komemoracija održani su za djecu, staru od nekoliko mjeseci do 13 godina, koju su ustaše dovođili sa Kozare, Banije, Korduna i iz Slavonije u periodu od 3. avgusta 1942. do 8. januara 1943.

Dječji logor u Sisku, najveći te vrste u NDH i jedinstven u tadašnjoj porobljenoj Evropi, bio je pod pokroviteljstvom Ženske loze ustaškog pokreta i Ustaške nadzorne službe. Neposredno upravljanje "dječjim prihvatilištem" bilo je u rukama ustaše i liječnika dr. Antuna Najžera. Logor je djelovao na pet lokacija u gradu, u zgradi bivše Sokolane, današnjeg Kulturnog doma Kristalna kocka vedrine, u ženskom samostanu sestara sv. Vinka, magacinu solane Rajs (današnji Herbos), osnovnoj školi u Novom Sisku i tzv. Karanteni.

Pečat za cijeli život

Unatoč akciji spašavanja djece, koju je predvodila dobrotvorka Diana Budisavljević sa grupom neumornih pravednika, u logoru je svakodnevno umiralo oko četrdesetoro djece. Kroz logor je za šest mjeseci njegovog postojanja prošlo 7.000 mališana, dok broj umrlih varira od 1.152 po podacima mrtvozornika, dr. Davida Egića, do preko 2.000, kako piše na spomeniku na dječjem groblju. Prema svjedočenju grobara Franje Videca, broj djece u mrtvačkim sanducima uvijek je bio veći od broja koji je stajao u evidenciji, u koju mala djeca nisu ni upisivana. Prema evidenciji Ante Dumbovića, iz logora je preživjelim roditeljima ili najbližim rođacima vraćeno 1.200 djece, dok ih je 2.200 predano građanima Siska i okoline "na prehranu".

Krajem rata krenula je potraga preživjelih za najbližima. Kartoteka koju je vodila Diana Budisavljević mogla se koristiti tek kratko vrijeme, jer joj je ona oduzeta na zahtjev nove vlasti u Zagrebu, čime je i rad na njoj ubrzo zamro. Na hiljade djece i njihovih roditelja tražili su jedni druge još decenijama poslije, najčešće bez uspjeha.

Za obnavljanje sjećanja na stradanje sisačke djece najzaslužnija je jedna od preživjelih logorašica, Nevenka Končar, kozaračko dijete koje je poslije svih strahota ostalo živjeti u Sisku.

Ona je kod lokalnih i županijskih vlasti, pa i kod samog državnog vrha uporno inzistirala na održavanju komemoracije, kojoj su prisustvovali i preživjeli logoraši iz Srbije i Republike Srpske. Neki od njih u Sisak su dovedeni kada su imali samo godinu dana. Svoja sjećanja, svjedočenja o traumama i potragama za najbližima iznijeli su na ledini dječjeg groblja i na organiziranom druženju u hotelu "Panonija", kojem je prisustvovao i saborski zastupnik i predsjednik SNV-a Milorad Pupovac.

U ime svog pokošenog naraštaja okupljenima se obratila Brigita Knežević, koja je kao dvogodišnja djevojčica iskusila stradanja u sisačkom logoru.

- Sjećanja su ostavila težak pečat za cijeli život. Svaki ovakav skup, svaka humka kojoj se poklonimo, treba da stvori svjetlost koja će obasjati duše čiji su životi uzeti, čija su imena izgubljena, čija su ognjišta ugašena - rekla je Brigita Knežević.

Sisačkog logora jako se dobro sjeća i Smilja Tišma, koja je sa majkom, dvjema sestrama i bratom vagonima iz Bjelovara dovezena u Jasenovac. Sa majkom je preživjela nekoliko mjeseci u Jasenovcu i Staroj Gradišci i onda su stigli do Siska, u dio logora koji se nalazio u današnjoj zgradi Kristalne kocke vedrine.

- Ovdje u dvorištu posljednji sam put vidjela majku. Ne znam koji je datum bio, ali kada su nas razdvajali, sjećam se njenih riječi: "Djeco moja draga, neka vas čuva sveta Petka" - ispričala je Smilja, pokazujući stepenice i ulazna vrata u halu gdje su djeca bila smještena.

- Kroz male, uske prozore sa žicom gledali smo na rijeku. Okolo su bile bašte i jako puno naše kose koju su nam šišali. Spavali smo na slami. Donosili bi nam jedino čorbu od kukuruznog brašna i to samo onima koji su imali posude. Bilo je dana da nam nisu ništa donosili. Gladni, bos, smrznuti, neutješno smo dozivali naše mame, činilo mi se da ćemo se ugušiti u vlastitim suzama. Mi malo veći, koliko smo mogli, pokušavali smo paziti na malene. Premoreni od tuge, bojali smo se da ćemo svi pomrijeti - sjeća se Smilja.

Stravična jutra

- Stravično je za mene bilo svako jutro. Budila sam se rano i gledala čovjeka u crnom sa zaprežnim kolicima kako ide kroz salu, između djece koja su još spavala. Kako bi vidio da je neko dijete mrtvo, uhvatio bi ga nožice i bacio u kolica, a mi kao mačići, šćućureni u slami. I danas se rano ujutro budim sa tim slikama koje me prate od djetinjstva - ispričala je Smilja, koja je u Sisak došla prvi put nakon 70 godina.

- NDH je imala cilj da uništi srpski narod, što je nastavljeno i devedesetih. Zadatak nas živih, koliko nas još ima, jest da prenosimo mladim generacijama tu historiju i istinu koja se ne smije zaboraviti - ističe Smilja Tišma.

- U vrijeme NDH postojalo je više dječjih logora. Javnost obično zna za Jastrebarsko, rjeđe za Sisak, osim onih koji su sami to prošli. To nije slučajno, jer je u politici sjećanja kakva se primjenjivala u Jugoslaviji, kada su se više slavile pobjede nego stradanja, ovo mjesto tek 1970-ih godina dobio svoj spomenički znamen - podsjetio je Milorad Pupovac.

- Bolna je činjenica da 17 godina nakon ratnih zbivanja, u službenoj politici još uvijek nema dovoljno prostora za sjećanje na žrtve stradale od genocidnog Pavelićevog režima, koji je uništavao i djecu, a samim tim nema ni službene poduke o zvjerstvima i karakteru tih zločina. Nema zato što je još uvijek na djelu politika sjećanja koja je slijepa i gluha za ta stradanja - ocijenio je Pupovac.

Spomen-ploče na zgradama nekadašnjih logora uništene su tokom rata devedesetih, ostao je jedino spomenik djeci logorašima podignut kraj Kupe, kojem tek rijetki Siščani znaju pravo značenje. Isto kao što putnik namjernik na neograđenom prostoru, sa nekoliko malih, kamenih i od vremena oštećenih ploča, ne može dobiti puno saznanje o veličini tragedije koja se desila na tom mjestu.

Sa prve komemoracije održane poslije dvije decenije zatraženo je da hrvatsko društvo obilježi mjesta stradanja djece, da činjenice o tome budu dio udžbeničke povijesti i da se oživi tradicija organiziranja školskih posjeta i održavanja satova na samom groblju. Kako se nikada više ovakav zločin ne bi ponovio, upućen je apel da se obnovi i zaštiti spomenik.